

Endonezya'da İslamcı Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı

Belal Alakhras

[Bu yazının İngilizce orijinal versiyonu Al Sharq Forum'un web sayfasında mevcuttur]

Özet: İster ittifaklar, ister aday seçimi, isterse kampanya ve halk hareketleri açılarından olsun kimlik politikaları, Endonezya'daki son seçimlerde hayati bir rol oynadı. 2017'nin gerilimli Jakarta valilik seçim kampanyası, ülkenin milliyetçileri ile İslamcıları arasında bir seçim ittifakına ivme kazandırdı. Seküler Endonezya Demokratik Mücadele Partisi (PDI-P) mensubu iktidardaki başkan Joko Widodo, bir İslam âlimi olan Ma'ruf Amin'i 2019 başkanlık seçimlerinde başkan yardımcılığı için tercih ederek birçok kişiyi şaşırttı. Diğer bir milliyetçi parti olan Büyük Endonezya Hareketi Partisi'nin (Gerindra Partisi) başkan adayı Prabowo Subianto, dinin çeşitli geleneksel, ılımlı ve liberal yorumlarını benimseyen birkaç İslamcı gruptan destek toplamayı başardı. Dolayısıyla bu seçimlerde iki taraf da İslamcılarla güç birliği yapmayı seçti ve dini kimlik siyasi tartışmaların merkezinde kendine bir konum buldu. Farklı ideolojik çizgilerden siyasetçilerin Çin kökenli vatandaşların büyüyen ekonomik ve siyasi rollerinden duydukları daha kapsamlı endişeler İslamcı ve milliyetçi partilerin son Endonezya seçimlerinde ortak bir zemin bulmasına katkı sağlamış olabilir.

Giriş

Endonezya, takımadalar boyunca barış içinde yaşayan 225 milyondan fazla Müslümanla dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu sayı, 2015 itibariyle 1,8 milyara ulaşan dünyadaki toplam Müslüman nüfusunun önemli bir oranını teşkil etmektedir. Çoğunluğu Sünni itikadına bağlı Müslümanların nüfusun %87'sini oluşturduğu Endonezya toplumu, dini inanç bakımından görece homojendir.

İslam, Endonezya toplumunda derin köklere sahip olup sıklıkla kamusal alana yansımaktadır. Yaklaşık 800.000 cami beş vakit namaz için inananlara kapılarını açarken öğrenciler de İslâmî okul ve üniversitelerde öğrenim görmeye devam etmektedir.¹ Cami ve eğitim kurumlarındaki dini vaaz ve dersler, toplum genelinde dini bir şuurun canlı tutulmasına yardımcı olmaktadır. Bu platformlar, din âlimleri ve kanaat önderlerine geniş kitlelere ulaşip kimi zaman onları harekete geçirme alanı sunan sosyal medya ile takviye edilmiştir.

Endonezya'daki, bazılarının tarihi on altıncı yüzyıla kadar uzanan binlerce İslâmî yatılı okul ve gündüz okulu, uzun bir süredir din öğretmenlerine ve daha sonra halka hutbe ve vaazda bulunacak öğrencilere İslâmî öğretileri aşılama ortamı sağlamıştır. Önde gelen bir miktar İslâmî kuruluş da ülkedeki 180'den fazla üniversiteyi idare etmektedir.

1912'de kurulan ve modernist bir İslam yorumu sunduğu söylenen Muhammediye ve ülkedeki en büyük Müslüman grubu temsil eden ve daha gelenekçi bir kuruluş olan Nehdat'ul Ulema (NU) gibi İslâmî sivil toplum örgütleri de yirminci yüzyılın başlarından itibaren öne çıkmaya başlamıştır. Müslüman Kardeşlerden esinlenerek ilk olarak 1980'lerde İslâmî eğitim çevreleri yoluyla üniversite kampüslerinde ortaya çıkmış olan Cemaat-ı Terbiye de benzer bir İslamcı örgüttür.

Bu İslamcı sivil toplum kuruluşları; İslâmî okul, cami, sosyal hizmet merkezleri ve hatta İslâmî bilince bir nebze katkı sağlayıp nüfuzlarını daha geniş kitlelerde sağlamlaştıran sanal platformlar da dâhil birçok platform aracılığıyla takipçileri ve daha geniş halk kesimleriyle bağlantı kurmaktadır.

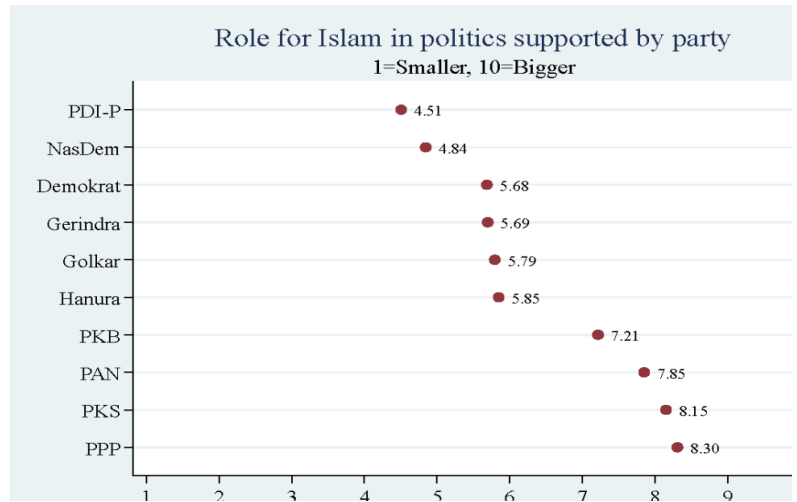
Yasal reformların yapılmasıyla birlikte Suharto sonrası dönem siyasal katılımı geliştiren bir ortama tanık olmuş ve yeni siyasi partilerin kurulması ve basın özgürlüğünün artması için alan açılmıştır. Suharto döneminin bitiminden bir yıl sonra, 1999'da yapılan seçimlere 48 kadar siyasi parti katılmıştır. O tarihten beri düzenli aralıklarla seçimler yapılmış ve birçok kez iktidarın barışçıl bir şekilde devir teslim edilmesine tanık olunmuştur. En son 17 Nisan 2019'da 158 milyonu aşkın seçmen (kayıtlı seçmenlerin yaklaşık

yüzde 82'si), devletin başkan ve başkan yardımcısı ile ülkenin yerel, bölgesel ve ulusal meclislerinin üyelerini seçmek için oy kullanmıştır.

Endonezya Siyasetinde İslam

Literatürün önemli bir kısmı Endonezya'nın önde gelen siyasi partileri arasında ciddi ideolojik farklılıklar bulunmadığını vurgulama eğilimindedir. Ulusal sahnede bulunan, değişik kesimlerden gelen siyasi aktörlerin her biri ülkenin seküler ideolojisi Pancasila'yı kabul ederken ülkenin bu felsefi temeline atıf yaparak devlet işlerine katılmaktadır.

Ancak siyasi aktörler İslam'ın kamusal alandaki rolü hakkındaki duruşlarına göre birbirinden ayırt edilebilir. Lembaga Survei Indonesia (LSI) ile Australian National University (ANU) tarafından yapılan bir çalışmaya göre dört İslamcı parti olan Milli Uyanış Partisi (PKB), Müreffeh Adalet Partisi (PKS), Milli Görev Partisi (PAN) ve Birleşik Kalkınma Partisi (PPP) milletvekilleri İslam'ın kamusal hayatta daha fazla rol alması yönündeki arzularını ifade etmiştir (bkz. Grafik 1)².

Grafik 1: Partilerin İslam'ın siyasetteki rolüne dair görüşleri

Dört İslamcı partinin İslam'ın kamusal hayat ve ekonomi politikalarındaki etkisi gibi konularda yakın mutabakat içinde olduğu görülmektedir. Fakat siyasi ittifaklar söz konusu olduğunda bu partiler karşıt tarafları seçmişlerdir. Yine de her bir partinin İslam'ın geleneksel, ılımlı, modern ve liberal yorumlarından çıkan farklı kimlikleri vardır.

Endonezya hükümetinin 2017'de, faaliyetlerini devletin seküler ideolojisinin dışında ve milli birliğe tehdit olarak gördüğü Endonezya Hizb'ut-Tahrir'ini, Jakarta valisi Basuki Tjhaja Purnama'ya (Ahok olarak da biliniyor) karşı protestolarla bağlantılı olan bir adımla yasakladığını kaydetmek gerekir. Bu adım aynı zamanda, diğer İslamcı gruplara da çizginin dışına çıkmamaları konusunda bir uyarı olabilir.³

Sonraki bölüm 2019 Halk Temsilciler Konseyi (parlamento) seçimlerinde seçim barajını geçen dört İslamcı partinin arka planını ele almaktadır⁴.

Dört İslamcı partinin İslam'ın kamusal hayat ve ekonomi politikalarındaki etkisi gibi konularda yakın mutabakat içinde olduğu görülmektedir. Fakat siyasi ittifaklar söz konusu olduğunda bu partiler karşıt tarafları seçmişlerdir. Yine de her bir partinin İslam'ın geleneksel, ılımlı, modern ve liberal yorumlarından çıkan farklı kimlikleri vardır

Müreffeh Adalet Partisi (PKS)

Müreffeh Adalet Partisi'nin günümüzde Endonezya'daki tek kadro partisi olduğu düşünülmektedir. Parti kayıtlı üyelerin partiye alımı, eğitimi ve terfiinde katı bir süreç işletmektedir. Parti Müslüman Kardeşlerden esinlenen ılımlı bir İslâmî

PKS, büyük ölçüde Müslüman Kardeşler hareketinden esinlenmiş toplumsal ve eğitim odaklı bir hareket olan Cemaat-ı Terbiye hareketinin bir uzantısıdır. Parti sadece ulusal meselelerle ilgilenmek yerine uluslararası İslâmî konulara müdahil olmaya da açık olmasıyla bilinmektedir

ideolojiyi savunmaktadır. PKS ulusal sahneye 2004'te hükümet koalisyonunun bir parçası olarak Halk Temsilciler Konseyi'nde 45 sandalye kazanarak girmiştir.

Parti, tarihindeki en iyi seçim performansını, hiçbir partinin tek başına oyların yüzde 20'sini bile alamadığı son seçimlerde halkın oylarının yüzde 8,21'ini alarak göstermiştir.

PKS, büyük ölçüde Müslüman Kardeşler hareketinden esinlenmiş toplumsal ve eğitim odaklı bir hareket olan Cemaat-ı Terbiye hareketinin bir uzantısıdır. Parti sadece ulusal meselelerle ilgilenmek yerine uluslararası İslâmî konulara müdahil olmaya da açık olmasıyla bilinmektedir.

Birleşik Kalkınma Partisi (PPP)

Birleşik Kalkınma Partisi ülkenin parti sistemini basitleştirmek amacıyla devletin ricası üzerine 1973'te, dört İslamcı grubu tek bir çatı altında birleştirmek için kurulmuştur. PPP'nin 1999'dan beri nehdiiyin (Nehdat'ul Ulema takipçileri) tarafından kontrol edildiği savunulabilir. Parti son dönemde yasama organı düzeyinde yüzde 6,52'den (2014) yüzde 4,52'ye (2019) bir oy düşüşü yaşamıştır. Bu sonuç, iktidardaki başkan Jokowi'ye resmi destek vermenin geleneksel olarak muhafazakâr tutumları olan Müslümanları çeken bir partinin imajına yakışmayacak gibi görüldüğünden

başkanlık adaylarının desteklenmesi üzerine yaşanan iç çatıklara ve bölünmeye bağlanabilir.

Milli Görev Partisi (PAN)

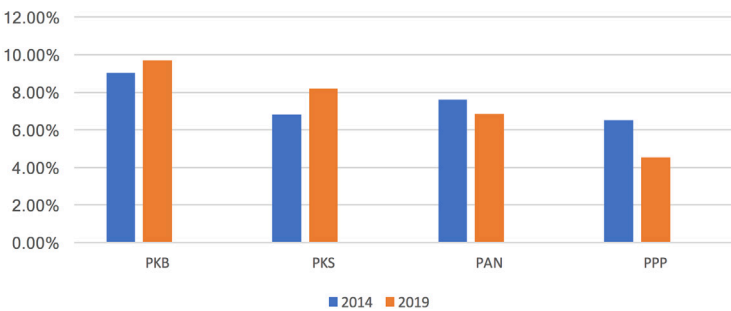
Milli Görev Partisi 1998'de Muhammediyye üyelerinin desteğiyle kurulan İslamcı bir partidir. Parti parlamento düzeyindeki oy oranında yüzde 7,59'dan (2014) yüzde 6,84'e (2019) bir düşüşe şahit olmuştur. İslam'ın "ılımlı" bir yorumunu takip eden parti, ayrıca seçimlerde gayrimüslim adaylara sponsor olarak bir Endonezyalı İslamcı parti için geleneksel olmayan davranışlar sergilemektedir. Parti 2019'da başkan adayı olarak NU tarafından desteklenen Jokowi yerine Prabowo'yu desteklemiştir.

Milli Uyanış Partisi (PKB)

Milli Uyanış Partisi 1998'de kurulan ve NU ile güçlü bağlara sahip bir siyasi partidir. Parti özünde, kırsal kesimde yaşayan ortalama Javalı Müslümanlara hitap etmektedir. PKB NU'nun desteğini almış olsa da liderlerinin eğilimlerinin haricinde net bir parti platformu üzerinde mutabakat sağlayamamıştır.

PKB toplam oyların yüzde 9,69'unu aldığı 2019'da 2014'te aldığı yüzde 9,04'lük oy oranından fazla oy alarak son Halk Temsilciler Konseyi seçimlerindeki oy oranını korumuştur.

Endonezya Halk Temsilciler Konseyi: 2014 - 2019
İslamcı Partilerin Oy Yüzdeleri

Grafik 2: İslamcı Partilerin Endonezya Halk Temsilciler Konseyi seçimlerindeki oyları

Kimlik Siyaseti

Kimlik siyasetinin, son dönemde Endonezya'daki birçok siyasi olayın içinde olduğu ve bunlarla bağlantılı olduğu görülebilir. Fakat bu bağlamdaki kimlik tartışmalarındaki dini öğeler cinsiyet, ırk ve sınıf gibi konuların tartışmalarda hâkim olduğu diğer birçok uluslararası vakadan oldukça farklıdır.

Son yıllarda İslam konusunun daha geniş anlamda toplumun katı İslâmî temelleriyle uyumlu olarak Endonezya siyasi anlatısının merkezine konduğu savunulabilir. 2017 Jakarta valilik seçimleri İslam faktörünü öne çıkarmıştır. Çünkü eski Jakarta valisi Ahok Kur'an'a hakaret etmekle suçlanmıştır. Bu olay Ahok'un, bir Kur'an ayetinin (Maide 51) Müslümanların gayrimüslimler (etnik olarak Çinli Hristiyan olan kendisi gibi) tarafından yönetilemeyeceği şeklinde yorumlanmasını sorgulayıp böyle bir yorumun yalan olduğunu iddia ettiği kısa bir videodan sonra gerçekleşmiştir.⁵ Jakarta daha sonra Ahok'un dine hakaret gerekçesiyle yargılanması çağrısında bulunan bir grup büyük sokak protestosuna tanık olmuştur. Bu sokak protestoları yüz binlerce insanı harekete geçirmiş ve bağımsız medya bu gösterilerin Endonezya tarihinin en büyük gösterileri olmasa da en büyük protestolardan biri olduğunu belirtmiştir.

Endonezyalı birçok Müslüman Ahok'un açıklamalarını tehdit olarak görmüştür. Bu da ortak bir İslâmî kimlik duygusunu pekiştirmiştir. Halkı örgütlemek için sokaklara, sosyal medya platformlarına ve diğer mevcut ortamlara yönelen İslamcı gruplar arasında daha sonra görülen etkileşimler konu hakkındaki tartışmaların uzamasına katkıda bulunarak konuyu kamusal bir sorun haline getirmiştir.

Endonezyalı birçok Müslüman Ahok'un açıklamalarını tehdit olarak görmüştür. Bu da ortak bir İslâmî kimlik duygusunu pekiştirmiştir. Halkı örgütlemek için sokaklara, sosyal medya platformlarına ve diğer mevcut ortamlara yönelen İslamcı gruplar arasında daha sonra görülen ethileşimler konu hakkındaki tartışmaların uzamasına katkıda bulunarak konuyu kamusal bir sorun haline getirmiştir

Dahası siyasi bölünmenin iki tarafındaki tüm İslamcı partiler, milliyetçi Gerindra partisi ve ortayolcu Demokrat parti ile birlikte Ahok'un yeniden seçilmesini önlemek için bir seçim ittifakı kurmuştur. "Hısım koalisyonları" kısa bir süre sonra iç farklılıklar nedeniyle dağılmış olsa da siyaset sahnesinin kimlik siyaseti tarafından özellikle de dine yönelik algılanan saldırı veya meydan okumalara tepki olarak şekillenip yeni bir hale girmesi önemlidir. Bu örnekte Ahok, başlangıçta yüksek bir destek oranına sahipti ve görev süresinde hükümet koalisyonunun arkasında saf tutmuştu ama dine hakaret suçlamasından sonra kendi koalisyonu içinde bile işler değişti ve kendisi daha sonraki valilik seçimlerinde yenildi.

Anies Baswedan partisi Gerindra, PKS ve diğerlerinin desteğiyle 2017'deki Jakarta seçimlerini kazanmıştır. Bu sonuç aynı koalisyonun listesinde yer alan Prabowo'nun başkanlık umudunun yükselmesini sağlamıştır. Sonuç aynı zamanda Ahok nedeniyle kötü şekilde bölünmüş hükümet koalisyonunun aday olarak 2019 seçimlerinde yarışan diğer başkan adayları Jokowi'nin de şansını zedelemiştir.

İktidardaki başkan Jokowi'nin İslâmî referansları bazı muhalifleri tarafından uzun bir süre boyunca sorgulanmıştır. Ancak Jokowi, popüler bir İslam âlimi ve eski bir NU lideri olan Ma'ruf Amin'i

seçim ortağı olarak seçmiştir. Bu tercih, hem Jokowi birçokları tarafından liberal bir isim olarak görüldüğü hem de Amin Ahok'un dine hakaret suçlamalarıyla mahkûm edildiği sırada onun aleyhine tanıklık ettiği için birçok gözlemcide endişe uyandırmıştır. Ancak başkanın Amin'i tercih etmesi Prabowo'yu desteklemek için birleşen İslamcılara ve İslam'ın siyasetteki etkisinin yükselmesine karşı denge kurma amaçlı olabilir.

Prabowo sonuçlara Anayasa Mahkemesi nezdinde itiraz etse de 2019 başkanlık seçimlerinin resmi sonuçları Jokowi ve Amin'in takımadaı yönetecek en yüksek iki statüyü kazandığını ilan etmiştir.

Parlamento seçimleri ise Başkan Jokowi'nin seküler Endonezya Demokratik Mücadele Partisi'ni (PDI-P) halkın oylarının yüzde 19,33'ü ile birinci yapmıştır. Diğer başkan adayı Prabowo'nun Gerindra Partisi de bu kez parlamentoda beş sandalye daha kazanarak Halk Temsilciler Konseyi seçimlerinde ikinci gelmiştir.

İktidardaki başkan Jokowi'nin İslâmî referansları bazı muhalifleri tarafından uzun bir süre boyunca sorgulanmıştır. Ancak Jokowi, popüler bir İslam âlimi ve eski bir NU lideri olan Ma'ruf Amin'i seçim ortağı olarak seçmiştir

PKS ise 2014 parlamento seçimlerindeki performansına kıyasla fazladan 3 milyon oy alarak parlamentodaki altıncı büyük parti olmuştur. PKB oylarını yüzde 0,65 arttırırken diğer iki İslamcı parti PPP ve PAN oy oranında bir düşüş yaşamıştır.

Sonuç

Büyük oranda homojen olan Müslüman bir toplumdaki dini hassasiyetler ve farklı ideolojik çizgilerden siyasetçilerin Çin kökenli vatandaşların büyüyen ekonomik ve siyasi rollerinden duydukları kapsamlı endişeler İslamcı ve milliyetçi partilerin son Endonezya seçimlerinde ortak bir zemin bulmasını daha kolay hale getirmiş olabilir. Dini sembollere ve etnik menfaatlara yönelik saldırılar halkta korku ve öfke yaratarak sokaklara inmelerine ve kimliklerine yönelik algıladıkları bu tehditlere tepki olarak oy vermelerine neden olmuştur.

Son seçimler, siyasi bölünmenin iki tarafının da artık bildiği üzere Endonezya'daki siyasi süreçte dinin önemli bir aktör olduğunu kanıtlamıştır. Bu durum kimliğin, seçimlerde ve diğer sivil faaliyetlerde önemli bir etki yaratabileceği dinamik bir ortamda gerçekleşmektedir

Burada muhtemel bir nokta daha öne sürülebilir: son Endonezya seçim kampanyalarında görülen programa dayalı beyanat eksikliği seçimlerdeki kimlik siyasetine güç vermiştir. Çünkü ideoloji ve devletin dış politikası gibi daha karmaşık farklılıklar kampanyalar sırasında pek dile getirilmemiştir.

En önemlisi de son seçimler, siyasi bölünmenin iki tarafının da artık bildiği üzere Endonezya'daki siyasi süreçte dinin önemli bir aktör olduğunu kanıtlamıştır. Bu durum kimliğin, seçimlerde ve diğer sivil faaliyetlerde önemli bir etki yaratabileceği dinamik bir ortamda gerçekleşmektedir.

Endonezya'daki İslamcıların özellikle pragmatik olduğu açıktır çünkü farklı arka planları olan siyasi partilerle seçim ittifakları kurabilmişlerdir. İslamcı PKS ve PAN, milliyetçi Gerindra ve ortayolcu Demokrat Partisi arasında süren ittifak, İslâmî ve milli kimlikliklerin korunduğu ve milli menfaatlerin ideolojik çatışmalara yer verilmeksizin öncelendiği bir alan olarak tanımlanabilen bir ortak zeminde seçim anlaşmaları yapılabildiğini göstermektedir.

Son yıllarda Müslüman çoğunluğa sahip milletlere yönelen birçok dış tehdit karşısında, İslamcılar, milliyetçiler ve ortak kaygılara sahip olanlar arasında bu zorluklara karşı koymak için ittifaklar kurulabilir ve belli durumlarda halk bu desteğine mazhar olabilir.

Referanslar

- 1- Jakarta Post. "A Million Mosques in Indonesia? Only God Knows, Says Kalla." The Jakarta Post, The Jakarta Post, 28 Ocak 2019, www.thejakartapost.com/news/2019/01/28/a-million-mosques-in-indonesia-only-god-knows-says-kalla.html
- 2- ASPINALL, EDWARD vd. "Mapping the Indonesian Political Spectrum." New Mandala, 24 Nisan 2018, www.newmandala.org/mapping-indonesian-political-spectrum/
- 3- Al Jazeera. "Hizb Ut-Tahrir Indonesia Banned 'to Protect Unity'." Indonesia News | Al Jazeera, Al Jazeera, 19 Temmuz 2017, www.aljazeera.com/news/2017/07/indonesia-hizbut-tahrir-group-banned-protect-unity-170719050345186.html
- 4- Jakarta Globe. "Jokowi Wins Re-Election, PDI-P Wins Most Seats." Jakarta Globe, 21 Mayıs 2019, <https://jakartaglobe.id/context/jokowi-wins-reelection-pdip-wins-most-seats>
- 5- Dwinanda, Reiny. "Ahok Confirms Quoting Al Maidah Verse 51 in His Speech: GNPF." Republika Online, Republika Online, 4 Nisan 2017, www.republika.co.id/berita/en/jakarta-region-others/17/04/04/onvxd414-ahok-confirms-quoting-al-maidah-verse-51-in-his-speech-gnpf

YAZAR HAKKINDA

Belal Alakhras, University of Malaya (UM)'da Siyaset Bölümü'nde doktora araştırmacısıdır.

ALSHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekteştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

**الشرق
منتدى**
ALSHARQ FORUM